

Erdély magyar lelke.

Franciaország 1453-ban, Bizánc elesésének az esztendőjében, százéves háboru keserőségei után kiszorította területéről az angolokat s ezen az áron szerezte meg egységét. Azután mindent elkövetett, hogy egyesülni ne engedje se Olasz-, se Németországot. Négy száz esztendővel ezelőtt indította meg azt a háborút, mely némi megszakítással három századig, mindaddig tartott, míg a Habsburgok voltak a római szent birodalom császárai s mely új erővel tört ki, mikor 1871-ben a Hohenzollernek megalapították az egységes új Németországot. A Habsburgok után a Hohenzollernek is elvesztették Németországot, s a Rajna mentén most is francia hadak állanak, mert a franciák kedvéért nemcsak lételéről nem akar lemondani, hanem egységéről sem.

Mindez szorososan összefügg hazánk történetével, mert a franciák sürgetésére 1526-ban alakult cognaci liga s a törökkel való szövetség épp úgy Németországnak s az érdekkörébe került Magyarországnak szétrobbantására alakult, mint majdnem négyszáz esztendő múlva a szintén francia hegemonia alatt működő entente. Mohács alá a franciák hozták a törököket. Erdély vajdája, Szapolyay János oda harmadfél annyi erővel sietett, mint amennyivel maga a király rendelkezett. Nem várták meg s a döntőcsata elveszett, a király elesett. A még érintetlen erdélyi sereg élén a vajda most azért választotta meg magát királynak, hogy a szerencsétlen országot a Habsburgokhoz való csatlakozás, I. Ferdinánd megválasztása következtében a cognaci liga fel ne ossza. Ennek elhárítására maga is beállott a cognaci ligába s a francia politika bűvös körébe anélkül, hogy az ország területének épességét biztosíthatta volna. A magyarországi törökhódoltság, Magyarország szétdarabolása addig tartott, amíg a török-francia szövetség föl nem bomlott. Sőt hazánk ekkor, másfél század múlva is a francia politika dacára szerezte vissza egységét, mi az azután több mint két század múlva újra éledező francia rokonszenv ellenére is megtörténhetik.

Erdély egykori vajdája a magyar trónon is önzertés maradt. A szultánnak nem alattvalója, hanem szövetségese akart lenni. „Uram nem azért küldött ide — szólt követe, Laszki, a fényes portán, — hogy a császár subájának ujjához ragaszkodjam, hanem hogy őt üdvözöljem, neki kezet nyujtsak, vele tartós, valószínű békére és frigyre lépjek.“ Ne higyjék, hogy azért, mert Lajos királyt megszalasztották s néhány urat a csatamezőn megöltek, Magyarország semmivé lett. Ne higyjék, hogy a magyarok oláhok. „Micsoda? — fakadt ki más alkalommal. — Azért, mert egy ízben Magyarországra becsaptatok s mert egy-két várat elfoglaltatok Szerémben, Magyarország már töletek függjön, nektek adózzék? Az én királyom, ki sorban harmadik az összes királyok közt, gazdagságra, hatalomra nézve első.“ II. Szulejmán szultán 1528. január 27.-én ki is jelentette, hogy Magyarországot, mely a hódítás jogán őt illeti, visszaadja önmagának s a Habsburgok ellen úgy megsegíti, hogy János király mind a két oldalán nyugton alhatik. Egy hónap múlva tehát János király szövetségelt a törökökkel, nyole hónap múlva pedig a franciákkal, sőt halála esetére Magyarország trónját is Ferenc francia király fiának, a későbbi II. Henrik francia királynak ígérte oda. Mikor azonban a szultán a két versengő király közt felosztani akarta Magyarországot, ennek függetlensége érdekében a két király a nagyváradi békében a törökre való tekintet nélkül ejtette meg az osztrájt s az ezért bosszút állani kívánó szultán hadait János

király, vagy inkább lángeszű minisztere, Fráter György, százezer főnyi magyar had élén térítette vissza Erdély határaitól. Magyarország kardja és pajza ettől az időtől fogva Erdély volt. Erdélyben alakult ki Majláth István és Balassa Imre vajdák merész terve, hogy az egymással versengő János és Ferdinánd királyok mellőzésével Erdélyből, Magyarországból és az osztrák örökös tartományokból a svájcihoz hasonló szövetséges köztársaságot alakítsanak, melyben a lelkiösmeret szabadságának biztosítása mellett három külön nemzet és demokratikus kormány legyen. János király utolsó tette volt, hogy — mint valaha Dózsa György forradalmát — leverje ezt a mozgalmat, mely pedig a haza teljes szétszakadását talán meggátolhatta volna.

Szulejmán szultán még János király halála után is mint az árván maradt János Zsigmond védője foglalta el Budát, de nem csinált belőle — mint korábban nagyvezire fenyegetőzött — Konstantinápolyt, nem tette azt egész birodalma fővárosává, bár nem hagyta meg magyar fővárosnak sem. A királyfit visszaküldte apja egykori vajdaságába, Erdélybe, hogy ott növekedjék, míg magyar királyságának ideje elérkezik. Mikor azonban két esztendő múlva a megszállt magyar területen otthonosan rendezkedett be s azt 12 szandsákbasaságra osztotta, Fráter György 1544-ben Erdélyt néhány szomszédos magyar vármegyével együtt a szultán védelme alatt álló nemzeti fejedelemséggé alakította. Megmentette tehát a magyar állam eszméjét s rajta volt, hogy az egésznek teljes függetlenségét, hajdani területét is visszaszerezze. Aldozata lett politikájának, de megalapítója annak a törhetőlen hitnek, hogy Magyarországot Erdély pihentebb erejével kell ujjíteremteni. Erdélynek a Habsburgok Magyarországgal kötött röpke uniója felbomlása után János Zsigmond erdélyi fejedelemségének az adott sulyt, hogy az erdélyi rendek őt egyuttal Magyarország királyának is megválasztották s ezzel a két haza magyarságának lelki egységét és területök együvé tartozását érthetően jelezték. Erdélyen János Zsigmond, mint valamennyi utóda, a magyar király jogán uralkodott.

„Igaz ugyan — mondták viszont Ferdinánd király tanácsosai, — hogy a király Erdélyt János Zsigmondnak 1559-ben átengedte, de ezzel a magyar korona fentartóságáról nem mondott le.“ Az erdélyi rendek — szerintök — csak ideiglenesen vannak külön fejedelem alatt, a magyar királyválasztásra tehát őket is meg kell hívni. A magyarországi rendek az országgyűlést különben csonkának és királyválasztásra illetéktelennek mondhatnák. A király kijelentette, hogy Erdély és a többi terület visszacsatolására csak két ut áll nyitva: a fegyver és a béke. Hivaktozott arra a nemzetközi jogelvre, hogy ha a fejedelmet megfosztják is területének egy részétől, ottani joghatósága gyakorlásának megakadályozása nem gyengítheti ottani jogait. Így nemesak Kelet, hanem Nyugat is egyre az unió gondolatával foglalkozott, de egyelőre be kellett érniök az elv fentartásával; 1568-ban egy békeoklevélben először kellett elismerniök az ország háromfelé szakításának valóságát.

Mindamellett Erdély első igazi választott fejedelme, Bethory István, s példáját követve minden későbbi fejedelem, bár török védelem alatt álltak, a magyar királynak is hűséget esküdtek és, ha nem is kiíjezetten, Erdélyben a magyar szent korona jogán gyakorolták a főhatalmat. Öt év múlva Báthory a lengyel trónra abban a reményben lépett, hogy Er-

dély, Lengyelország és a Habsburgok szövetsége, valamint Erdély nyugati részének katonai szervezése biztosan visszaszerzi Magyarországot egységét. Unokaöccse, Báthory Zsigmond már kimondatta Erdély függetlenségét a török birodalomtól; nyíltan kijelentette, hogy a Báthory-ház kihaltával Erdély mint vajdaság Magyarországra olvad s vérpadra küldte azokat az urakat, kik — a török bosszujától s a Habsburgok zsarnokságától felve — ezt az egyesülést gátolni akarták.

A Habsburgokat azonban nem az egységes Magyarország, hanem az egységes Ausztria gondolata vezette, mi ellen a magyarok a Királyhágón innen és túl a jus resistendi, az ellenállás jogára hivatkoztak. Ez a magyarázata annak a rettenetes nyolc esztendőnek, amely a XVI. és XVII. század találkozásánál szembe állította az erdélyi nemzeti fejedelemség s a leplezett összmonarchiai törekvések pártját. Így következett el Kolozsvár nagy fiának, *Bocskaynak* az ideje, aki meggyőzte a világot arról, hogy Magyarország, de legalább is Erdély, mint nemzeti állam, nemcsak magyar, hanem európai érdek. Rohamfogó a török és a római császárok közt. A bécsi békében, a magyar nemzet és királya közt kötött első kiegyezésben, Erdély, mint mostantól fogva önálló nemzeti fejedelemség, 120,000 km²-re kikerekítve, megközelítette a magyarországi török hódoltságának s jóval felülmúlta a magyar királyságnak a területét. De a háromfelé szakadt ország szentháromsága volt a magyarnak: három tagban is egy haza. Erdély már Bocskay megválasztásakor arra kérte a magyarországiakat, hogy immár *egy testök* legyen a kevés magyar nemzetség maradékinak; szeressék egymást s úgy örvendhessenek szép szabadságuknak, mint a rekeszből kiszabadult madarak. Ezért kellett Bocskaynak, mint erdélyi fejedelemnek, kibékítenie a szultánt a császárral s megszabadítnia a magyar királyt attól a sérgyentől, hogy évi adót fizessen a szultánnak.

Európa, mellyel nemcsak akarták, de akarják is elhítenni, hogy Mohács óta Magyarország nem él, nem éppen kellemetlen meglepetéssel tapasztalta, hogy bizony él. Gyökeret eresztett, ujra hajtott, mint a kivágott, korhadt fűzfa, melyet régi helyén felejtettek. Erdély hatodrésze volt a Mátyás korabeli Magyarország, de Bocskay idejében bátran vállalkozott az egésznek föladatára, s részt biztosított magának az európai államok életében. Itthon ezért nevezték Bocskayt fölségesnek, a haza atyjának, a magyarok Mózesének, megváltójának. Ő azonban szerényen Erdély háladatos fiának nevezte magát, aki arra törekszik, hogy nyomorult nemzete nyakáról levegye az elviselhetetlen igát.

Erdély rendei Bethlen Gábort a legnagyobb magyar király és Bocskay szülővárosában, Kolozsvárt, szintén azért választották meg fejedelemnek, mert tudták, hogy „nemzetét, hazáját mint saját testét, vért szánja, sebeit fájlalja, kötözi, orvosolja, — idestova hányt, bomladozott szabadságait előbbi helyökre rakosgatja, támogatja, megerősíti, ramlását építi, pusztaságait telepíti s mint édes atyja, anyja megbántott szerelmeseit, szeretteit kebelében megkérleli, édesgeti, megnyugtatja.“ Utóbb is, amikor már háromszor emelte föl Erdély kardját a megbántott magyar szabadság védelmére, megint nem hízégsből, hanem tiszta meggyőződésből mondták, hogy „az egész magyar nemzetnek szép szabadságát, törvényét, jó hírét, nevét, leest, felfordult állapotát fölemelte, egyesítette, megvirágoztatta és teljesen helyreállította.“ Megválasztották magyar királynak is, de nem akart több lenni erdélyi fejedelemnél, mert úgy gondolko-

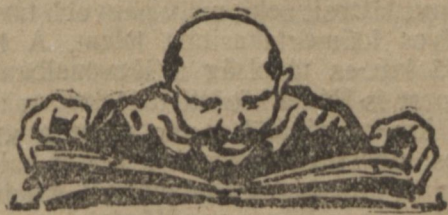
zott, mint hasonló helyzetben Bocskay, hogy van az országnak törvényes királya, csak rá kell szorítani, hogy alkotmányosan uralkodjék. Erdély fejedelmeit a Habsburgok ellen folytatott harcaikban nem személyes érdek, hanem a magyar lélek, a magyar haza boldogságának óhajta vezette. Pázmány Péter, a Habsburgok leghivebb embere is azért volt barátja Erdély függetlenségének, mert attól tartott, hogy a Habsburgok végképen elnyomják Magyarországot szabadságát, mihelyt nem örködik azon Erdély magyar fejedelme. Hát még ha — miként román történetírók találgatják — elfogadja az európai hatalmaknak azt az ajánlatát, hogy mihelyt élére áll a török ellen induló hadseregnek, Erdélyhez kapcsolják a töröktől visszaesatolandó Moldvát, Havasalföldet és Temesközt (tehát a régi Dáciát), s ennek az egyesült országnak a pápa küld koronát, azt maga az eszázr teszi Bethlen fejére s őt örökös uralkodónak ösméri el!! Bethlen és Gusztáv Adolf, a svéd király, azonban Magyarország felszabadításának más lehetőségét is ösmerte. Azt, hogy Gusztáv Adolf protestáns királya legyen Német-, Bethlen pedig Lengyelországnak és majdan Svéd-, Orosz-, Lengyel- és Erdélyországok egyesült erejével verjék ki a törököt egész Magyarországból.

A terveknek Bethlen halála véget vetett ugyan, de Erdély későbbi fejedelmei is mindenkor Magyarország felszabadításának, a területi egység visszaszerzésének módjai és eszközei közé számították Erdély és Lengyelország személyes unióját. I. Rákóczi György a maga személyétől még távortartotta a hatalomnak ezt a kísértését, de a harmincéves háboruban 1645. március 22-én szövötközött a franciákkal és a svédekkel s bár Linzben külön békében biztosította Magyarországot és a protestáns vallás szabadságát, a hatalmak őt is meghitták az Európa ügyeit rendező westfaleni békéhez, amelynek utolsóelőtti pontjában Erdélyről még mindig mint a francia korona szövetségeséről emlékeztek meg, holott Rákóczi a svéd és francia szövetségről már a linzi békében lemondott. Ez a béke mint 1647: V. t. c. ösmeretes a magyar törvénykönyvből, s mint az erdélyi és a magyar lélek egységének s a fejedelem azon mondásának igazolása, hogy „szép dolog ugyan a bő tárház, a kedveltség, sok jóakaró, híresség, — szép dolog várakat szemlélni, a becsülés hatalmának tetején ülni, rettegettnek lenni; de ennél szebb a haza, a nemzet szeretete és az ő szabadságának igazán való oltalmazása.“

Vége következik.)

Dr. Márki Sándor.

Tyűh a kutyafejét!

Most jut eszembe, hogy még mindig nem küldöttem be az **Uj Élet**-nek az új negyedévi előfizetési díjat. No ezt azonnal helyre pótoljuk. Szegény székely fiuknak bizonyára nincsen ajándékozni valójuk.